

Jerzy Lachowski

Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 11 października 2001 r.

Palestra 46/9-10(537-538), 225-229

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 11 października 2001 r.

KZP 24/2001¹

Teza głosowanej uchwały brzmi:

Art. 42 § 2 k.k. nakłada obowiązek orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, co prowadzi do wniosku, że w razie skazania za przestępstwo z art. 178a § 2 k.k. sąd jest zobowiązany – na podstawie art. 42 § 2 k.k. – orzec wobec sprawcy zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych lub pojazdów mechanicznych określonego rodzaju.

Głosowane orzeczenie dotyka niezwykle interesującej i bardzo istotnej z praktycznego punktu widzenia problematyki obligatoryjnego orzekania zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, o którym mowa w art. 42 § 2 k.k. w stosunku do osoby, której przypisano przestępstwo z art. 178a § 2 k.k. Interpretacja obu przepisów dokonana przez SN w uzasadnieniu do komentowanego postanowienia budzi zastrzeżenia, zwłaszcza gdy chodzi o jej konsekwencje i odbiór społeczny.

Ocena stanowiska zajętego w głosowanym orzeczeniu musi być poprzedzona zwięzłym zarysem stanu faktycznego sprawy, w której wyłoniło się zagadnienie prawne przedstawione SN do rozstrzygnięcia.

Sąd Rejonowy w B. wyrokiem z 16 marca 2001 r. uznał oskarżonego S. S. za winnego popełnienia występku z art. 178a § 2 k.k. i za to na podstawie tego przepisu wymierzył mu karę trzech miesięcy pozbawienia wolności. W oparciu o przepis art. 69 § 1 i 2 k.k. oraz art. 70 § 1 pkt 2 k.k. orzeczona wobec oskarżonego kara została warunkowo zawieszona, a na podstawie art. 73 § 2 k.k. oddano go pod dozór kuratora. Ponadto, dla wzmocnienia dolegliwości orzeczonej kary w myśl art. 71 § 1 k.k., sąd wymierzył oskarżonemu S. S. trzydzieści stawek dziennych grzywny, każda

¹ Orzeczenie opublikowane zostało na stronie internetowej Sądu Najwyższego www.sn.pl według stanu na dzień 13 listopada 2001 r.

w wysokości dziesięciu złotych. Na podstawie art. 49a § 1 k.k. orzeczono wobec niego świadczenie pieniężne w wysokości 200 złotych.

Wyrok powyższy zaskarżył prokurator w części dotyczącej orzeczenia o karze zarzucając sądowi pierwszej instancji błędną interpretację przepisu art. 42 § 1 i 2 k.k., a w konsekwencji niezastosowanie względem oskarżonego art. 42 § 2 k.k.

Sąd Okręgowy w Tarnowie rozpoznając apelację doszedł do przekonania, że wyłoniło się zagadnienie prawne wymagające zasadniczej wykładni ustawy i zwrócił się do SN z następującym pytaniem prawnym:

Czy przewidziany w art. 42 § 2 k.k. nakaz orzekania środka karnego – zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych albo pojazdów mechanicznych określonego rodzaju dotyczy sprawcy występkę z art. 178a § 2 k.k. w brzmieniu nadanym mu ustawą z dnia 14 kwietnia 2000 o zmianie ustawy – Kodeks karny (Dz.U. Nr 48, poz. 548)?

Ocenę stanowiska SN zajętego w uzasadnieniu komentowanego postanowienia wypada rozpocząć od krytycznej uwagi natury ogólnej. Otóż SN postanowił odmówić podjęcia uchwały w sprawie przedstawionego mu przez Sąd Okręgowy w Tarnowie zagadnienia prawnego. Rozstrzygnięcie to nie budziłoby może wątpliwości, gdyby nie treść uzasadnienia głosowanego orzeczenia. Mianowicie jego lektura skłania do jednoznacznego wniosku, że SN odpowiedział w istocie na zadane pytanie. Zachodzi więc chyba pewna sprzeczność pomiędzy rozstrzygnięciem zawartym w sentencji komentowanego postanowienia a jego uzasadnieniem.

Nie może ulegać wątpliwości to, że dokonując interpretacji przepisów prawa w pierwszej kolejności trzeba posłużyć się wykładnią językową². Literalne brzmienie przepisów art. 42 § 1 i 2 k.k. nie jest jednoznaczne. Jak się słusznie podkreśla w nauce prawa karnego, pierwsza część art. 42 § 1 k.k., w której mowa o „osobie uczestniczącej w ruchu” sugeruje, że zakaz prowadzenia pojazdów można orzekać nie tylko wobec prowadzącego pojazd³. Dokonując interpretacji tej normy w zestawieniu z § 2 art. 42 k.k. można by dojść do wniosku, że sądy istotnie miałyby obowiązek orzekania zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych lub pojazdów mechanicznych określonego rodzaju nawet w stosunku do pieszych. Trzeba bowiem zauważyć, że także nietrzeźwi piesi mogą być (i często są) sprawcami wypadków komunikacyjnych. W świetle gramatycznej wykładni przepisu art. 42 § 1 i 2 k.k. należałoby przyjąć więc, że na sądzie spoczywa obowiązek orzekania wobec nich zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych, lub pojazdów mechanicznych określonego rodzaju⁴. Piesi przecież też są osobami uczestniczącymi w ruchu, co jednoznacznie wynika z treści art. 2 pkt 17 kodeksu drogowego. Jak słusznie podnosi A.

² Por. T. Stawicki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1995, s. 123.

³ Tak np. A. Marek, *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*, Warszawa 1999, s. 125.

⁴ Tak na gruncie art. 42 § 1 k.k. przed nowelizacją k.k. z dnia 14 kwietnia 2000 r. (Dz.U. 2000, Nr 48, poz. 548) np. J. Wojciechowska (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 890–891; J. Wojciechowski, *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 1997, s. 102.

Marek, przy wykładni art. 42 § 1 k.k. nie można jednak ignorować drugiej części tego przepisu, w której wyraźnie wynika, że jedną z przesłanek orzekania zakazu prowadzenia pojazdów jest to, aby prowadzenie pojazdu przez osobę uczestniczącą w ruchu zagrażało bezpieczeństwu w komunikacji⁵. Jak nietrudno zauważyć sformułowanie to wprost odnosi się tylko do takich sprawców przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, którzy popełnili taki czyn podczas prowadzenia pojazdu. Pozwala to sądzić, że art. 42 § 1 i 2 k.k. mogą mieć zastosowanie tylko wtedy, gdy sprawca takiego przestępstwa uczestniczył w ruchu prowadząc pojazd. Literalne brzmienie tych przepisów pozwalałoby jednak twierdzić, że zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych orzekać należy także w stosunku do nietrzeźwych rowerzystów, którzy popełnili przestępstwo z art. 178a § 2 k.k.

Takie stanowisko reprezentuje właśnie SN w uzasadnieniu do komentowanego postanowienia⁶. Wyraźnie bowiem stwierdza się tutaj, że zakaz ten może obejmować pojazdy mechaniczne, mimo iż sprawca w ogóle nie był prowadzącym pojazd lub też prowadził pojazd inny niż mechaniczny. Ponadto SN *expressis verbis* przyjmuje w uzasadnieniu do głosowanego judykatu, że „w razie skazania za przestępstwo z art. 178a § 2 k.k. sąd jest zobowiązany – na podstawie art. 42 § 2 k.k. – orzec wobec sprawcy zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych lub pojazdów mechanicznych określonego rodzaju”. Na poparcie swego stanowiska SN powołuje się na poglądy niektórych przedstawicieli doktryny prawa karnego⁷.

Nietrudno zauważyć, że przedstawiona wykładnia gramatyczna art. 42 § 2 k.k. i art. 178a § 2 k.k. prowadzi do wniosków sprzecznych z zasadą, że nie można abstrahować od związku między rodzajem pojazdu, który sprawca prowadził będąc w stanie nietrzeźwości, a orzeczonym zakazem⁸. Mimo tego SN jednak poprzestał na brzmieniu literalnym tych przepisów, wspierając swe stanowisko wykładnią historyczną i systemową, a pomijając całkowicie wykładnię celowościową. Lektura uzasadnienia komentowanego orzeczenia skłania do przyjęcia wniosku, iż najwyższa instancja sądowa pominęła w swym rozumowaniu całkowicie *ratio legis* przepisów odnoszących się do zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, co było istotnym błędem. Nie ulega wątpliwości bowiem to, że w sytuacji, gdy wykładnia gramatyczna nie daje zadowalających wyników (a tak właśnie się dzieje w trakcie usta-

⁵ Zob. A. Marek, *Komentarz...*, s. 125.

⁶ Podobne stanowisko SN zajął w postanowieniu z dnia 21 listopada 2001 r., sygn. I KZP 27/2000, opublikowanym na stronie internetowej www.sn.pl z dnia 24 listopada 2001 r.

⁷ Zob. np.: J. Wojciechowski, *op. cit.*, s. 102.

⁸ Na temat wykładni art. 178a k.k. zob. R. A. Stefański, *Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu i w komunikacji. Rozdział XX i XXI kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 388 i n.

⁹ Por. A. Marek, *Prawo karne. 3 wydanie*, Warszawa 2001, s. 68; A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1994, s. 206.

¹⁰ Por. na gruncie k.k. z 1969 r. wyrok SN z 24 kwietnia 1982, V KRN 106/82, OSNPG 1982, nr 8, poz. 108.

lania treści art. 42 § 2 k.k. w związku z art. 178a § 2 k.k.), to wówczas trzeba sięgnąć w dalszej kolejności po wykładnię teleologiczną⁹.

W orzecznictwie przyjmuje się, że zasadnicza funkcja środka karnego określonego w art. 42 k.k. sprowadza się do tego, aby osoby nie przestrzegające zasad bezpieczeństwa, zagrażające bezpieczeństwu ruchu czy to z braku wyobraźni czy poczucia odpowiedzialności – eliminować z tego ruchu¹⁰. Rozciągając możliwość orzekania zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na pieszych, którzy będąc w stanie nietrzeźwości powodują wypadek, stanowisko SN sięga granic absurdu. Na gruncie art. 43 k.k. z 1969 r. przyjmowano słusznie, iż cele tego zakazu dostatecznie uzasadniają to, aby obejmował on zawsze te rodzaje pojazdów, do których należy pojazd, którym sprawca kierował popełniając przestępstwo, stanowiące podstawę jego orzeczenia¹¹. Ustawodawca daje zatem sądom instrument prawny, który pozwala pozbawić sprawcę przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji prawa do kierowania tylko takimi pojazdami, do których kategorii należy ten, którym kierując popełnił on przestępstwo. Aby więc możliwe było orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych konieczne jest przede wszystkim ustalenie związku pomiędzy dokonaniem przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji i prowadzeniem takiego pojazdu przez sprawcę. Wydaje się, że wynika to z treści art. 42 § 1 k.k.¹². Na taki wniosek w stosunku do § 2 tego przepisu pozwala natomiast wykładnia celowościowa. W teorii prawa podkreśla się nadto, że wolno odstąpić od literalnego znaczenia przepisu, gdy prowadzi ono do absurdalnych ze społecznego punktu widzenia konsekwencji¹³. Gdyby teraz zgodzić się z poglądem SN, że wobec sprawcy przestępstwa z art. 178a § 2 k.k. trzeba orzekać zakaz określony w art. 42 § 2 k.k. to dochodziłoby do pozbawiania prawa do prowadzenia pojazdów mechanicznych takich sprawców przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, którzy dopuścili się takiego czynu prowadząc zupełnie inny pojazd. Wydaje się to zupełnie niecelowe. Trzeba też zauważyć, że akceptacja stanowiska zaprezentowanego przez SN w głosowanym orzeczeniu skłaniałaby do wniosku, zgodnie z którym treść przepisu art. 42 § 2 k.k. w zestawieniu z art. 178a § 2 k.k. mijałaby się z funkcją, jaką pełnić ma zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych w prawie karnym. W teorii prawa panuje natomiast pogląd, że przepis należy tak interpretować, aby utworzona wskutek jego wykładni norma nie pozostawała w stosunku dysfunkcyjnym do jej *ratio legis*¹⁴.

W sprawie, w której Sąd Okręgowy w Tarnowie zwrócił się do SN z pytaniem prawnym sąd pierwszej instancji nie orzekł zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na podstawie art. 42 § 2 k.k. wobec nietrzeźwego rowerzysty. Rozstrzy-

⁹ Tak R. A. Stefański, Glosa do wyroku SN z dnia 1 czerwca 1995 r., II KRN 54/95, WPP 1995, nr 3–4, s. 101.

¹⁰ Por. A. Marek, *Prawo...*, s. 280; zob. też. A. Marek, *Komentarz...*, s. 125.

¹¹ Tak np. L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2001, s. 172.

¹² Zob. J. Kowalski, W. Lamentowicz, P. Winczorek, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1981, r. 173.

gnięcie to było w pełni uzasadnione, natomiast zarzut podniesiony przez prokuratora w apelacji odnoszący się do niezastosowania przez sąd pierwszej instancji art. 42 § 2 pozbawiony podstaw prawnych. Oskarżony S.S. w czasie popełnienia przestępstwa nie prowadził pojazdu mechanicznego, lecz rower. Nie ma więc w tej sytuacji racjonalnych podstaw do pozbawiania go prawa do prowadzenia pojazdów mechanicznych¹⁵. Brak w takim wypadku jakiegokolwiek związku pomiędzy prowadzeniem przez niego tego rodzaju pojazdu i popełnionym przestępstwem. Nie sprzeciwia się temu także obligatoryjny charakter instytucji uregulowanej w art. 42 § 2 k.k. z uwagi na *ratio legis* tego przepisu. Aby wzmocnić ten argument wypada zaznaczyć, iż w orzecznictwie na gruncie k.k. z 1969 r. przyjęto, iż przesłanką orzekania kary zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych było zagrożenie, które mogłoby w przyszłości spowodować prowadzenie pojazdu mechanicznego przez daną osobę¹⁶. Pogląd ten trzeba uznać za słuszny także na gruncie obecnej regulacji. W związku z tym nie ma podstaw do wnioskowania o takim zagrożeniu w stosunku do nietrzeźwego rowerzysty. Nie można w tym wypadku domniemywać, że osoba, która w stanie nietrzeźwości prowadziła rower stwarzać będzie w przyszłości także zagrożenie jako kierowca pojazdu mechanicznego. Wydaje się więc, że popełnienie przestępstwa z art. 178a § 2 k.k. nie dyskwalifikuje sprawcy jako kierowcy pojazdów mechanicznych¹⁷. W sprawie, w której wyłoniło się przedstawione SN zagadnienie prawne nie ma natomiast przeszkód, aby na podstawie art. 42 § 1 k.k. orzec wobec oskarżonego zakazu prowadzenia rowerów.

Dla wykazania tego, że pogląd wyrażony przez SN w komentowanym orzeczeniu jest nietrafny wypada podnieść jeszcze jeden ważki argument, na który zwrócił uwagę Sąd Okręgowy w Tarnowie. Gdyby przyjąć, że możliwe jest orzekanie zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych lub pojazdów mechanicznych określonego rodzaju wobec sprawcy występku z art. 178a § 2 k.k., to dochodziłoby do kuriozalnej sytuacji, w której zachodziłaby dysproporcja pomiędzy stopniem społecznej szkodliwości czynu a dolegliwością, jaką niesie za sobą środek karny określony w art. 42 § 2 k.k. Zgodnie z art. 56 k.k. dyrektywy wymiaru kary wskazane w art. 53 § 1 k.k. stosuje się także przy orzekaniu środków karnych. Dolegliwość orzeczonego środka karnego nie może zatem być niewspółmierna do stopnia społecznej szkodliwości czynu, a taką groźbę stwarza wykładnia przyjęta przez SN. Nie można zaś bronić zasady ścisłości interpretacji jednego przepisu (art. 42 § 2 k.k.), kosztem naruszenia innego przepisu (art. 53 § 1 k.k.), który na dodatek ma charakter wiodący w sędziowskim wymiarze kary i środków karnych.

Jerzy Lachowski

¹⁵ Tak też A. Marek, *Komentarz...*, s. 128.

¹⁶ Zob. wyrok SN z 24 kwietnia 1982 r., V KRN 106/82, OSNPG 1982, nr 8, poz. 108.

¹⁷ Tak np. w stosunku do pieszych, jak i sprawców wypadków komunikacyjnych A. Marek, *Prawo...*, s. 280; zob. też A. Marek, *Komentarz...*, s. 125.